

UNIVERSITY OF TAMPERE

This document has been downloaded from
TamPub – The Institutional Repository of University of Tampere

 Publisher's version

The permanent address of the publication is
<http://urn.fi/URN:NBN:fi:uta-201303131061>

Author(s): Elio, Keijo
Title: Ruotsinkielinen vähemmistö Suomessa 20. ja 21. vuosisadan vaihteessa : Historian ja yhteiskuntatiedon opetus vahvistamassa kansallista yhteenkuuluvuutta
Main work: Opettajuudesta ja kielikasvatuksesta
Editor(s): Jaatinen, Riitta; Kaikkonen, Pauli; Lehtovaara, Jorma
Year: 2004
Pages: 218-233
ISBN: 951-44-6215-7
Publisher: Tampere : Tampere University Press
Pages: 266 s.
Discipline: Educational sciences
Item Type: Article in Compiled Work
Language: fi
URN: URN:NBN:fi:uta-201303131061

All material supplied via TamPub is protected by copyright and other intellectual property rights, and duplication or sale of all part of any of the repository collections is not permitted, except that material may be duplicated by you for your research use or educational purposes in electronic or print form. You must obtain permission for any other use. Electronic or print copies may not be offered, whether for sale or otherwise to anyone who is not an authorized user.

Ruotsinkielinen vähemmistö Suomessa 20. ja 21. vuosisadan vaihteessa.

Historian ja yhteiskuntatiedon opetus vahvistamassa kansallista yhteenkuuluvuutta

Kaksikielisyys ilmiönä

Valtioiden rajat kulkevat harvoin väestön kielellisten asuma-alueiden mukaisesti. Tämän takia monessa valtiossa puhutaan useampaa kuin yhtä kieltä, ja niihin on muodostunut kielivähemmistöjä. Euroopassa vain Portugalilta ja Islannilta puuttuu toiseen maahan pysyvästi asumaan asettunut kansallinen kielivähemmistö (Rapport 1998).

Kielivähemmistöjen asema riippuu suuressa määrin siitä, miten heidän oikeutensa ja velvollisuutensa on määritetty lainsäädännöllä ja millainen on kielten historiallinen tausta. Vaikka vuoden 2002 päättyessä vain 5,6 prosentilla (290251 henkeä) Suomen kansalaisista oli äidinkielenä ruotsi, sen asema on kansainvälisessä vertailussa varsin vahva. Esimerkiksi Sveitsillä on neljä kansalliskieltä: saksa (noin 70 %), ranska (noin 18 %), italia (4 %) ja retoromania (vajaa prosentti). Näistä kolme ensin mainittua ovat tasavertaisia keskenään. Sen sijaan retoromania ei ole aivan tasa-arvoinen valtakielten kanssa. Vaikka se on maan kieli, se ei ole kuitenkaan ns. virkakieli. Kielten painoarvo ja merkitys ovat vaihdelleet aikojen saatossa.

Kielivähemmistöjen välisten riitojen välttämiseksi Euroopan Unioni on alkanut valvoa ja koordinoita vähemmistökysymyksiä. Vuonna 1982 se perusti erityistoimiston Dubliniin (The European Bureau for Lesser Used Languages). Estääkseen Neuvostoliiton luhistumisen mahdollisesti synnyttämiä alueellisia ja vähemmistökielien aikaansaamia konflikteja Euroopan Neuvosto laati vähemmistöjä suojaavan sopimuksen vuonna 1992. Pari vuotta myöhemmin Euroopan Neuvosto täydensi tätä sopimusta lisäämällä siihen kielellisen vapauden eli jokaisella on oikeus käyttää haluamaansa kieltä (Rapport 1998c).

Suomen ruotsinkielisen väestön alkuperä

Ensimmäiset ruotsinkieliset asukkaat muuttivat Ahvenanmaalle ajanlaskumme alussa. He olivat todennäköisesti ruotsia puhuvaa germaanista väestöä. On myös mahdollista, että Kyrönjoen suulla ollut germaaninen väestö oli osittain ruotsalaista alkuperää. Suomen mannermaalle, Varsinais-Suomeen, ruotsinkielinen asutus levisi 11.–13. vuosisadalla ja Pohjanmaalle 12.–14. vuosisadalla. Suomessa puhuttavat ruotsalaiset murteet osoittavat, että maamme ruotsinkielisen väestön juuret ovat Keski-Ruotsin itäosisassa (mm. Upplannissa), mutta myös eteläisimmistä maakunnista on ollut muuttoliikettä Suomeen. Osa Pohjanmaan ruotsinkielisestä väestöstä on tullut Norrlannista, pääasiassa kuitenkin Keski-Ruotsista (Svenskt i Finland 2003).

Ruotsinkielisten asuma-alue on pysynyt miltei muuttumattomana aina nykypäiviin saakka. Suomen ollessa lähes 700 vuotta valtiollisessa yhteydessä Ruotsiin ruotsi sai virallisen aseman ja siitä tuli pääsääntöisesti maamme säätyläisten käyttämä kieli.

Suomenruotsalaiset säätyläissuvut koostuvat suomenkielisestä mutta ruotsalaistuneesta maalaisväestöstä, Ruotsista Suomeen muuttaneista ja Baltian kautta Saksasta tulleista aatelisista ja porvareista. Ensimmäiseen ryhmään lukeutuvista mainittakoon Adlercreutzit ja Hornit. Adlercreutz-suku on peräisin Lohjan Isonteurarin kylästä. Suvun kantaisän talollisen Eerik Tuomaanpojan nuorin poika Tuomas aateloitiin vuonna 1700 nimellä Adlercreutz. Hänen pojanpojanpoikansa oli Suomen sotaan 1808–1809 osallistunut Carl Johan. Hornien suvun vanhin tunnettu edustaja on Halikosta kotoisin oleva Olavi Matinpoika. Horneista lienee kuuluisin Ruotsin hallituksen kansliapresidenttinä (pääministerinä) 1720–1738 toiminut Arvid Horn.

Ruotsista Suomeen muuttaneista mainittakoon 1700-luvun puolivälissä Suomeen siirtynyt Reuterholm-suku. Gustaf Reuterholm oli Ruotsin todellinen valtionhoitaja kuningas Kustaa IV:n alaikäisyyden ajan. Myös Pohjois-Saksasta Baltian kautta Suomeen muuttaneet asukkaat (esim. von Fieandt ja von Julin) omaksuivat ruotsin kielen.

Mainittakoon vielä, että Suomen marsalkka Mannerheimin esi-isä kreivi Carl Erik Mannerheim oli syntynyt Ruotsissa Taalainmaalla ja muutti Suomeen 1700-luvun loppupuolella. Keskenäistä vuorovaikutusta osoittaa myös, että Ruotsin pitkäaikaisen pääministerin Tage Erlanderin suonissa virtaa hieman suomalaista verta.

Monet suomen murteisiin tulleet ruotsalaiset lainasanat (esim. Varsinais-Suomesa näästykyki) ja vastavuoroisesti suomalaiset lainasanat suomenruotsalaisissa murteissa todistavat keskinäisestä kanssakäymisestä. Myös suomenruotsalainen kansankulttuuri osoittaa, että suomenruotsalaisilla on ollut välittävä asema skandinaavien ja suomalaisten välillä. Seka-avioliittoja on solmittu kautta aikojen (Rapport 1998c).

Historian ja yhteiskuntatiedon keskeisiä oppisisältöjä

Ruotsin vallan aika

Suomenruotsalaiset tulevat esiin oppisisällöissä ensimmäisen kerran, kun käsitellään ruotsalaisten 11. ja 12. vuosisadalla Suomeen tekemiä ristiretkiä. Ne ja Pähkinäsaaren rauha vuonna 1323 merkitsivät, että roomalaiskatollinen uskonto, ruotsalainen lainsäädäntö ja hallinto yhdistivät suomalaiset Ruotsiin. Vuonna 1362 Suomi tuli tasavertaiseksi Ruotsin muiden maakuntien kanssa, ja suomalaiset saivat oikeuden osallistua kuninkaan vaaliin.

Ruotsin valtakunnan laajenemisen yhteydessä tarkastellaan skandinaavista unio-niaikaa sekä Tanskan ja Puolan pyrkimyksiä ottaa Suomi haltuunsa. Uskonpuhdistus kulki rinnan valtiollisten tapahtumien kanssa. Kustaa Vaasan aikana myös suomenkielinen kirjallisuus koki vaatimattoman alun. Maalliseen kirjallisuuteen suomen kiel-i ei juurikaan yltänyt. Se pysyi vain kirkollisen opetuksen välikappaleena ja kansan pääosan puhumana kielenä. Hallitukselle riitti, että virkamiehistö oli ehdottomasti ruotsin kielen taitoinen. Hallitus ajoi voimakkaasti valtakunnallista yhdenmukaista-mispolitiikkaa: hallinto ja oikeudenhoito, opetuslaitos ja kirkolliset toimitukset olivat keskushallintojohtoisia. Maamme virkoihin oli nimitetty runsaasti ruotsinruotsalaisia. Suomalainen sivistyneistö menetti yhä enemmän kosketustaan tavalliseen kansaan ja alkoi ruotsalaistua.

Erityisesti 1680-luvulta alkaen ruotsalaistaminen voimistui maassamme. Tämä ilmeni ensiksi suomalaisissa joukko-osastoissa. Esimerkiksi hämäläiset valittivat, että suomalaisiin joukkoihin oli määrätty upseereita, joiden kieltä sotamiehet eivät ymmärtäneet ja jotka kohtelivat heitä huonosti. Ruotsalaiset upseerit alkoivat puolestaan vaatia ruotsin kielen aseman vahvistamista komentokieleksi suomenkielisissä joukko-osastoissa ja ruotsin määräämistä kirkollisten menojen kieleksi. Valtiovallan harjoit-tama yhtenäistämispolitiikka alkoi tunkeutua kielellisellekin alueelle. Muun muassa suomenkielistä kirjallisuutta ilmestyi 1600-luvun loppupuolella vähemmän kuin ai-kaisemmin (Luukko 1967).

Suuri Pohjan sota merkitsi käännekohtaa Suomen historiassa. Ruotsin suurvalta oli pirstoutunut, ja se oli myös sotilaallisesti heikentynyt. Ruotsin kannalta oli tarkoituk-senmukaista keskittää valtakunnan voimavarat. Välttämättömiä toimenpiteitä olivat Ruotsin lain, ruotsalaisten tapojen ja nimenomaan myös ruotsin kielen yleinen omak-suminen valtakunnassa. Ruotsalaiset virkamiehet tekivätkin useita esityksiä ruotsin

kielen käytön edistämiseksi. Myös piispat olivat aktiivisia tässä asiassa. Suomen talousseuran komissiossa vuonna 1741 Ruotsin maanmittauskonttorin johtaja Jakob Faggot ihmetteli, miksi suomalaiset eivät 700 vuoden aikana olleet oppineet ruotsia, kun heidän kanssaveljensä rajan takana (Vanhassa Suomessa) olivat oppineet venäjää jo seitsemässä vuodessa (Alanen 1963).

Hallitusvalta pyrki myös siirtämään ruotsalaisia uudisasukkaita Suomeen. Vuoden 1741 autiomaan-asetuksessa hallitus kehotti väkeä kaikkialta valtakunnasta muuttamaan Suomeen. Olipa Ruotsin hallituksella myös suunnitelma siirtää emämaasta luotettavampaa väestöä uhanalaisten rajojen varmistamiseksi.

Ensimmäisinä toimenpiteinä suomen kielen aseman parantamiseksi mainittakoon vuoden 1734 lain suomentaminen, suomalaisten parempi pääsy virkoihin Suomessa sekä vuoden 1739 kieliasetus. Siinä kuningas lupasi ”täyttää tuomarin toimet ja muut virat Suomessa sellaisilla henkilöillä, jotka taitavat suomen kieltä, sikäli kuin olosuhteet ja asianomaisen taitavuus sekä virkavuodet sen sallivat”.

Käytännössä edellä mainittujen lakien soveltaminen tapahtui hitaasti. Alasen (1963) mukaan ajanjaksona 1721–1808 Suomen 52 maaherrasta puolet (27) ja hovioikeuksien 192 jäsenestä noin 60 % (113) on ollut suomalaisperäisiä, mutta 193 rykmentin komentajasta vain 62 % oli suomalaisperäisiä. Yliopiston professoreista oli suomalaisia jopa 70 % ja piispoista 78,5 %. Vastaavasti Ruotsin puolella ei toiminut läheskään yhtä paljon suomalaisia viranhaltijoina kuin ruotsalaisia Suomessa, suhteellisestikin vain noin puolet siitä mitä edellisellä vuosisadalla.

Edellisestä voidaan todeta, että Suomessa ei voida havaita mitään erityisen ripeätä ruotsalaistumista suuren Pohjan sodan jälkeen. Eniten ruotsalaistumista tapahtui aateiston ja papiston keskuudessa erityisesti Turun seudulla, mutta muualle maahan ruotsalaisuuden leviäminen oli varsin hidasta.

Toisaalta Ruotsin suurvalta-aika merkitsi Suomelle taloudellista ja kulttuurillista elpymistä: uusia kaupunkeja perustettiin, maanteitä kunnostettiin ja Turkuun perustettiin yliopisto. Toisaalta muuttoliike pääasiassa Ruotsista ja Virosta Suomeen voimistui, mikä merkitsi ruotsin kielen aseman vahvistumista erityisesti säätyläisten keskuudessa sekä virkakielenä. Sotien seurauksena Ruotsi menetti suurvalta-asemansa ja Venäjästä tuli Itämeren alueen johtava valtio.

Suomi autonomisena suuriruhtinaskuntana

Haminan rauhansopimuksen (1809) perusteella Suomesta tuli Venäjän osa. Oppisisällöissä todetaan, että heikentynyt Ruotsi ei kyennyt enää pitämään Suomea hallinnas-

saan ja että Venäjän yhteydessä Suomi sai autonomisen suuriruhtinaskunnan aseman ja omat keskushallintoelimet.

Kielitaistelu rasitti suomea ja ruotsia puhuvien väestönosien suhteita aina toiseen maailmansotaan saakka. Vielä 1800-luvun puolivälissä ruotsin kieli hallitsi suomalais-
ta valtiollista ja kulttuurielämää. On kuitenkin muistettava, että monet ruotsinkieliset kulttuurihenkilöt olivat suomenmielisiä (esim. Runeberg ja Snellman). Alkeisopetusta lukuun ottamatta koulujen opetuskielenä oli ruotsi. Myös monien pappien äidinkieli oli ruotsi, ja kun he saarnasivat suomeksi, heidän kielensä oli osittain ruotsinkielistä ”mongerrusta”.

Suomen kielen asema alkoi vähitellen parantua kansallis-romanttisen ideologian – Turun romantiikan – myötä. Suomen kielen kielioppi ja sanakirja julkaistiin. Samoihin aikoihin vaadittiin koulujen opetuskieleksi suomea ja suomenkielistä opetusta alettiin antaa yliopistossa.

Kaikki ruotsia puhuvat ihmiset – svekonoman kannattajat – eivät halunneet kuitenkaan tukea fennomanien pyrkimyksiä suomen kielen aseman parantamiseksi. Tähän olivat syinä byrokratia ja korkeiden virkamiesten haluttomuus oppia suomea. He pelkäsivät myös, että uudistuspyrkimykset saattaisivat herättää epäluottamusta Pietarissa ja arvioivat fennomanian toteuttamiskelvottomaksi fantasiaksi.

Ylempien säätyjen ruotsinmieliset muodostivat 1880-luvulla ”ruotsalaisen puolueen”, joka virallistui Ruotsalaiseksi Kansanpuolueeksi vuonna 1906. Se sai 24 edustajaa ensimmäisissä yksikamarisissa eduskuntavaaleissa vuonna 1907. Näihin aikoihin toteutettiin myös merkittäviä uudistuksia suomen kielen hyväksi. Siitä tuli vuonna 1886 virallinen kieli, joka oli tasavertainen ruotsin kanssa.

Suurena riitakysymyksenä aina toiseen maailmansotaan saakka oli Helsingin yliopiston opetuskielikysymys. Vuodesta 1906 alkaen ylioppilaiden enemmistö oli suomenkielisiä. Suurin osa professoreista oli ruotsinkielisiä, ja he luennoivat ruotsiksi. Ensimmäinen uudistus tapahtui vuonna 1923, kun suomenkielisten luentojen määrää lisättiin ja 1937 Helsingin yliopisto tuli suomenkieliseksi. Vuonna 1923 perustettiin Turkuun ruotsinkielinen yliopisto – Åbo Akademi (Thors 1981).

Suomi itsenäistyy

Suomen itsenäistymisen yhteydessä tulevat esille ruotsinkielen asema maassamme sekä Ahvenanmaan kysymys. Maailmansotien välisenä aikana tulevat esille Suomen ja Ruotsin sotilaallinen yhteistoiminta sekä sotien aikana Ruotsin Suomelle antama aseellinen ja taloudellinen apu. Talvisodassa suomalaisten rinnalla taisteli noin 8000

vapaaehtoista ruotsalaista. Edelleen käsitellään pohjoismaista yhteistyötä sekä Suomen ja Ruotsin välistä väestön muuttoliikettä sekä koalitiollahituksia, joissa Ruotsalainen Kansanuolue on ollut mukana.

Suomenruotsalaiset tänään

Suomenruotsalaisten lukumäärä on pysynyt miltei samana vuosikymmenet. Se on vaihdellut 300000 molemmin puolin. Suurimmillaan se oli 354 000 vuonna 1940 ja pienimmillään 294 900 vuonna 1880. Prosentuaalisesti suomenruotsalaisten määrä on vähentynyt: vuonna 1880 se oli 14,3 % ja vuonna 2002 se oli 5,6 % (Språkfördelningen i Svenskfinland 2003).

Suomenruotsalaisten ammattijakaumat prosentteina (Rapport 1998b)

	1950	1960	1970	1980	1990	1995	Koko väestö 1995
Maa- ja metsätalous	37,6	28,4	19,4	14,8	10,8	9,1	7,0
Teollisuus	22,3	23,0	23,8	22,4	17,7	20,9 ^x	26,5
Rakennustoiminta	4,3	5,8	5,5	4,6	5,0		
Kauppa	12,1	16,7	22,1	22,2	27,0	25,5	14,5
Liikenne	8,8	9,5	9,9	10,6	9,4	10,5	7,5
Palvelukset	13,1	15,9	18,0	24,2	27,3	31,3	42,2
Muut	1,8	0,6	1,3	1,3	2,8	2,4	2,2

^x Teollisuus ja rakennustoiminta yhdistettiin vuonna 1995

Taulukosta voidaan todeta, että suomenruotsalaisten prosentuaalinen osuus on vähentynyt erityisesti maa- ja metsätaloudessa sekä lisääntynyt palveluissa ja lievästi teollisuudessa ja kaupassa. Verrattuna koko maan väestöön suomenruotsalaisten prosentuaalinen osuus on suurempi kaupassa, liikenteessä sekä maa- ja metsätaloudessa.

Kielet tasavertaisia

Maaliskuussa vuonna 2000 uusittu Suomen perustuslaki takaa kansalaisille samat oikeudet ja velvollisuudet kuin vuoden 1919 hallitusmuoto. Sen mukaan suomi ja ruotsi

ovat valtakunnan kansalliskielet. Sitä täydentävät 1.1.2004 voimaan tullut kielilaki ja sille läheinen laki valtion virkamieheltä vaadittavasta kielitaidosta.

Perustuslain mukaan suomen- ja ruotsinkielisen väestön kulttuurilliset ja yhteiskunnalliset tarpeet toteutetaan samojen periaatteiden mukaisesti. Tämä tarkoittaa, että kaksikielisyys otetaan huomioon hallinnossa, yhteiskuntapalvelujen järjestämisessä, koululaitoksessa sekä medioissa.

Tämä merkitsee, että

- 1 jokaisella kansalaisella on oikeus tuomioistuimessa ja virkamiesten luona asioida suomen tai ruotsin kielellä,
- 2 jokaisella Suomen kansalaisella on oikeus saada palvelusta omalla äidinkielellään samojen periaatteiden mukaisesti sekä
- 3 valtiopäivillä käsiteltävät hallituksen esitykset sekä valtiopäivien päätökset pitää esittää suomeksi ja ruotsiksi samanaikaisesti.

Vuoden 1922 kielilaisissa (Rapport 1998a) kunnat jaettiin suomenkielisiin, ruotsinkielisiin, kaksikielisiin, joissa enemmistön kielenä on suomi, ja kaksikielisiin, joissa enemmistön kielenä on ruotsi.

Kuntien kielellinen jakauma 31.12.2002 (Språkfördelningen i Svenskfinland 2003)

Kielellinen status	Kuntien lukumäärä	Väestön kieli (%)		
		Suomi	Ruotsi	Muu
Ruotsinkielinen	19	5,2	93,1	1,8
Ruotsinkielinen enemmistö	23	26,9	71,8	1,3
Suomenkielinen enemmistö	21	85,2	9,9	4,9
Suomenkielinen	385	9834	0,4	1,3
Yhteensä	448	92,1	5,6	2,3

31.12.2002 kuntia oli 448. Niissä oli suomenkielisiä asukkaita 4 797 311 (92,1 %), ruotsinkielisiä 5,6 % (290 251) ja muita 2,3 % (118 733).

Mikäli kunnan koko väestö puhuu samaa kieltä tai vähemmän kuin kahdeksan (8) prosenttia puhuu maan toista kieltä, kunta luokitellaan yksikieliseksi. Vähemmistön lukumäärän noustessa vähintään kahdeksaan (8) prosenttiin asukkaista tai sen ollessa vähintään 3000, kunta luokitellaan kaksikieliseksi. Kaksikielisestä kunnasta tulee yksikielinen vasta vähemmistön määrän laskettua kuuteen prosenttiin tai sitä pienemmäksi. Valtioneuvosto vahvistaa kuntien kielellisen aseman joka kymmenes vuosi. Erityisistä syistä valtioneuvosto voi määrätä, että jokin kunta on seuraavankin kym-

menvuotiskauden kaksikielinen, vaikka vähemmistön osuus on laskenut alle kuuden prosentin.

Laki valtion virkamiesten molempien kansalliskielten taidosta korostaa seuraavaa:

- a) Virkamiesten tulee yksikielisissä kunnissa osata täydellisesti puhua ja ymmärtää pääkieltä ja ymmärtää tyydyttävästi toista kansalliskieltä.
- b) Kaksikielisissä kunnissa virkamiesten tulee täydellisesti ymmärtää ja puhua enemmistön kieltä sekä ymmärtää ja puhua tyydyttävästi toista kansalliskieltä.

Tammikuun 1. päivänä 2004 voimaan tullut kielilaki painottaa kielellisiä oikeuksia. Sen mukaan jokaisella kansalaisella on oikeus käyttää omaa kieltään asioidessaan valtion ja kunnan virastoissa. Viranomaisten tulee palvella molemmilla kielillä ilman että asiakkaan täytyy sitä pyytää (Svenskt i Finland 2003).

Kiellain soveltamisesta mainittakoon esimerkkinä katukilvet (esim. Vuorikatu)

Yksikielisissä suomenkielisissä kunnissa (esim. Tampere, suomenkielisiä 97,6 %, ruotsinkielisiä 0,6 %)	katukilpi vain suomeksi	Vuorikatu
Yksikielisissä ruotsinkielisissä kunnissa (esim. Korsnäs, ruotsinkielisiä 97,6 %, suomenkielisiä 1,7 %)	katukilpi vain ruotsiksi	Berggatan
Kaksikielisissä kunnissa, suomenkielinen enemmistö (esim. Helsinki – Helsingfors, suomenkielisiä 90 %, ruotsinkielisiä 7,4 %)	katukilpi	Vuorikatu Berggatan
Kaksikielisissä kunnissa, ruotsinkielinen enemmistö (esim. Ekenäs – Tammisaari, ruotsinkielisiä 82 %, suomenkielisiä 17 %)	katukilpi	Berggatan Vuorikatu

Opetustoimi

Opetushallinto on jakautunut kahtia ja ruotsinkielisillä on oma osasto. Ruotsinkielisiä peruskouluja on noin 300. Tämän lisäksi on ruotsinkielisiä lukioita, ammattioppilaitoksia ja kansankorkeakouluja. Suomessa on neljä ruotsinkielistä ammattikorkeakoulua. Maassamme on myös kaksi ruotsinkielistä yliopistoa (Åbo Akademi ja Svenska handelshögskolan) sekä kaksikielisiä yliopistoja (esim. Teknillinen korkeakoulu, Helsingin yliopisto ja Teatterikorkeakoulu) (Svenskt i Finland 2003).

Muita erityispiirteitä

- 1 Radio ja tv-yhtiö YLE:ssä on oma ruotsinkielinen osasto. Ruotsinkielisiä radio-ohjelmia välitetään kahden kanavan kautta. Ruotsinkielisen tv-yksikön lähetyaika on noin kymmenesosa YLE:n molempien kanavien kautta tulevasta ohjelmatarjonnasta. Ruotsin televisio tai ohjelmakoonnotukset näkyvät lähes kaikilla suomenruotsalaisten asuma-alueilla. Aloittipa oma ruotsinkielinen digitaalinen tv-kanava YLE:ssä toimintansa elokuussa 2001.
- 2 Suomenruotsalainen lehdistö käsittää 11 päivälehteä. Levikiltään suurimpia ovat Hufvudstadsbladet (52 000 kpl) ja Vasabladet (vajaa 50 000 kpl). Muista lehdistä mainittakoon keran viikossa ilmestyvät Arbetarbladet ja Ny Tid.
- 3 Ruotsalainen Kansanpuolue perustettiin vuonna 1906. Puolueella on noin 50 000 jäsentä. Vuoden 2003 parlamenttivaaleissa valittiin 16 ruotsinkielistä kansanedustajaa. Heistä yhdeksän kuului Ruotsalaiseen Kansanpuolueeseen ja muut kaksikielisiin puolueisiin.
- 4 Vuonna 1919 perustettiin Svenska Finlands folkting valvomaan ruotsin kielen asemaa. Folktinget on puolerajoja ylittävä organisaatio. Siihen valitaan 75 jäsentä joka neljäs vuosi. 2001–2004 sen jäsenistö koostui seuraavasti: Ruotsalainen Kansanpuolue 46, Suomen sosialidemokraattinen puolue 8, Vasemmistoliitto 4, Kokoomus 5, Vihreät 3, Keskusta 1 sekä Ahvenanmaa 5. Se osoittaa myös erityistä mielenkiintoa Ruotsissa asuvia suomenkielisiä kohtaan.
- 5 Ruotsinkielisiä teatteriohjelmia esitetään viidellä näyttämöllä.
- 6 Ruotsinkielisillä seurakunnilla on vuodesta 1923 alkaen ollut autonominen asema ja niillä on oma hiippakunta Porvoossa. Seurakunta on kaksikielinen, kun vähintään 50 sen jäsentä kuuluu toiseen kieliryhmään.
- 7 Vuodesta 1921 alkaen on ollut myös oma ruotsinkielinen joukko-osasto – Uudenmaan priikaati, jonka koulutuskieli on ruotsi ja komentokielen käskyosa suomi. (Svenskt i Finland 2003.)

Ahvenanmaan itsehallinto

Ahvenanmaan erioikeuksia koskevien säädösten tarkoituksena on säilyttää maakunnan ikivanha ruotsalainen luonne muuttumattomana. Väestöstä oli 31.12.2002 ruotsinkielisiä 92,1 % (24 461 henkeä) ja suomenkielisiä 5 % (1301 henkilöä).

Kansainliiton vuonna 1921 tekemän päätöksen mukaan Ahvenanmaalle myönnettiin laajat perustuslailliset itsehallinto-oikeudet. Tämän autonomisen maakunnan valtiollinen asema vahvistettiin vuoden 1951 itsehallintolaissa, jolla kumottiin vuoden 1921 itsehallintolaki ja vuoden 1922 takuulaki.

Itsehallintolaki takaa ruotsinkieliselle väestölle oman kielen ja kulttuurin sekä säilyttää paikalliset perinteet. Maakunnan hallintoa hoitaa maakuntapäivien asettama maakuntahallitus, jonka 30 jäsentä valitaan yleisillä vaaleilla. Maakuntapäivillä säädetään itsehallinnon piiriin kuuluvat maakuntalait. Maakuntahallituksen esimiehenä on maakuntapäivien valitsema maaneuvos; hänen lisäksi siinä on kuusi jäsentä. Maakunta määrää itse alueensa kouluoloista, sosiaali- ja terveydenhoidosta, elinkeinoelämästä, liikenneverkosta ja eräin rajoituksin poliisivoimista.

Valtakunnan hallitusta edustaa Ahvenanmaalla lääninhallitus, jonka esimiehenä on Tasavallan presidentin nimittämä maaherra. Valtio kantaa tavanomaiset verot myös ahvenanmaalaisilta, mutta se maksaa verotuloistaan maakunnalle korvauksen siitä, että se hoitaa tiettyjä hallintotehtäviä, jotka muualla kuuluvat lääninhallitukselle. Nämä tasausjärjestelyt hoitaa Ahvenanmaan valtuuskunta, johon valtioneuvosto ja maakuntapäivät valitsevat edustajansa ja jossa Ahvenanmaan maaherra on jäsen asemansa perusteella.

Kotiseutuoikeus annetaan Suomen kansalaiselle, joka on asunut Ahvenanmaalla keskeytyksittä viisi vuotta. Kotiseutuoikeus kunnallisen ja maakunnallisen ääni-oikeuden edellytys, samoin se on edellytyksenä kiinteistön hallinnalle ja elinkeinon harjoittamiselle. Ahvenanmaan kotiseutuoikeus vapauttaa asevelvollisuudesta. (Ohlson 1979.)

Survey-tutkimuksia Suomen kaksikielisyydestä

Svenska Folktinget teetätti 1990-luvulla tutkimussarjan suomalaisten suhtautumisesta kaksikielisyyteen, ruotsin kieleen ja suomenruotsalaisiin. Ensimmäinen tutkimus toteutettiin joulukuussa 1996, ja siinä haastateltiin 967 kiintiöpoiminnalla valittua 15–75-vuotiasta henkilöä. Tutkimuksen valtakunnallisessa otoksessa ruotsinkielisten osuus oli selvästi alikorostunut. Heitä oli vain kaksi prosenttia, vaikka väestötilaston mukaan heitä oli noin kuusi prosenttia (Rapport 1997). Ruotsinkielisten aliedustuksen vuoksi toteutettiin uusi tutkimus jo tammikuussa 1997. Siinä haastateltiin 201 suomenruotsalaista henkilöä. Heille esitettiin kysymyksiä, joiden oletettiin kuvaavan suomenruotsalaisten asenteita kaksikielisyyteen ja heidän elämäänsä suomenkielisten parissa (Rapport 1997). Kolmas tutkimus tehtiin syksyllä 1999. Siinä haastateltiin 302

Helsingin seudulta olevaa 15 vuotta täyttänyttä sekä suomen- että ruotsinkielistä henkilöä (Rapport 2000). Parhailtaan (2004) käynnissä oleva Osmo Virrankosken seurantatutkimus ”Nationalismi ja etniset ennakkoluulot” sivuaa myös suomen- ja ruotsinkielisten oppilaiden välisiä suhteita.

Tutkimuksissa saaduista tuloksista mainittakoon seuraava:

- 1 Koehenkilöitä pyydettiin arvioimaan omaa ruotsin kielen kirjallista ja suullista osaamistaan kouluarvosanoja vastaavan asteikon mukaan. Vastauksista ilmeni, että vähintään välttävä (kouluarvosana 7) kirjallinen taito oli 36 %:lla ja vähintään välttävä suullinen taito oli 37 %:lla. Vertailun vuoksi mainittakoon, että vuonna 1950 väestönlaskennan yhteydessä suoritetussa kyselyssä 8 % oli ilmoittanut osaavansa ruotsin kieltä ainakin välttävästi. Vuonna 1987 otantatutkimuksessa vastaava luku oli 44 %. Tällöin vain kansakoulun käyneistä 13 % ilmoitti osaavansa ruotsia välttävästi, kun vastaava luku ylioppilastutkinnon suorittaneilla oli 97 %. Ruotsin kielen taidon lisääntyminen johtuneet kielitaidon arvioinnin perusteiden muuttumisesta, peruskoulun kieliohjelmasta ja väestön koulutustason noususta.
- 2 Suomenruotsalaisista 96 % tunsi olevansa osa Suomen kansaa ja heistä 64 % ilmoitti siirtävänsä puhumaan suomea, jos seurassa on mukana suomenkielinen henkilö. Tämä osoittaa, että suomenruotsalaisten liittyntä suomalaiseen yhteiskuntaan, heidän samastumisensa Suomeen ja heidän kaksikielisyteensä ovat selviä tosiasioita.
- 3 Korkeakoulututkinnon suorittaneista 38 % suhtautui kielteisesti pakollisen ruotsin kielen opetukseen suomenkielissä kouluissa. Vastaava luku perus- ja keskikoulun suorittaneiden piirissä oli 56 %. Koko väestöstä ruotsin opettamista peruskouluissa kannattavia oli 52 %.
- 4 Nuorin ryhmä, 15–24-vuotiaat, piti ruotsin kieltä suomalaisen yhteiskunnan olennaisena osana ja katsoi ruotsin kielen häviämisen vahingoksi yhteiskunnalle vähemmän kuin muut ikäryhmät. Kuitenkin selvä enemmistö piti ruotsin kieltä ja kulttuuri tärkeänä.
- 5 Ruotsinkielisiä 26 % piti vieraina ja ärsyttävinä, ja 55 %:n mielestä he haluavat pitäytyä omissa oloissaan ja eristäytyä suomenkielisestä väestöstä.
- 6 Kolmannessa tutkimuksessa todettiin, että suomenkielinen väestö suhtautui suurelta osin suopeasti ruotsin kieltä ja suomenruotsalaisia kohtaan. Peräti 85 % suomenkielisistä piti myönteisenä sitä, että ”Suomen perustuslaki takaa kansalaisille oikeuden käyttää suomea tai ruotsia asioidessaan viranomaisten kanssa kaksikielisillä alueilla”. Vain yksi prosentti valitsi vaihtoehdon ”Hyvin kielteisesti”.

Virrankosken tutkimuksesta saadut alustavat tulokset osoittavat, että suomenkielisistä oppilaista kolmannes suhtautui suomenruotsalaisiin myönteisesti. Folktingetin tutkimussarjan mukaan suomenruotsalaisiin myönteisesti suhtautuvien määrä oli merkittävästi suurempi: se vaihteli kahdesta kolmasosasta kolmeen neljäsosaan. Sen sijaan molempien tutkimusten mukaan ruotsinkielisistä noin 80 % suhtautui myötämielisesti suomenkielisiin oppilaisiin (Aamulehti 22.4.2004; Rapport 2000). Erityisen aggressiivisesti ruotsinkieleen suhtautuvia on suhteellisesti vähän.

Edellä mainituista tutkimustuloksista voidaan todeta, että suomenruotsalaiset muodostavat verraten hyvin kohdellun vähemmistön. Suomalaisten selvä enemmistö suhtautuu myönteisesti ruotsin kieleen ja kulttuuriin sekä kokee vahingoksi, jos ruotsin kieli ja kaksikielisyys häviäisivät Suomesta. Korostettaessa kaksikielisyyttä vedotaan järkisyihin, joskin ajoittain tunteenomaiset mielipiteiden ilmaukset pyrkivät horjuttamaan kielten välistä tasapainoa.

Lopuksi

Maamme ruotsinkielinen vähemmistö ja ruotsin asema toisena kansalliskielenä tuovat mukanaan kansallisesta näkökulmasta sekä etuja että haittoja. Ruotsin taito helpottaa osallistumista pohjoismaiseen yhteistoimintaan, ja ruotsinkielinen kulttuuri laajentaa suomalaista kulttuurielämää. Haittatekijänä mainittakoon, että kaksikielisyys aiheuttaa ylimääräisiä kustannuksia. Vuonna 1993 Saksan Tutzingissa järjestetyssä historian didaktiikan kansainvälisessä seminaarissa ruotsalainen kollegani Christian Kärllagård heittikin alustukseni päätteeksi retorisen kysymyksen, että kuinka kauan on järkevää pitää yllä kielenkäyttöön perustuvaa kahta rinnakkaista laitos-/virastojärjestelmää?

Kokonaisuutena arvioiden Suomessa harjoitettu kielipolitiikka on ollut suhteellisen liberaalia. Historian ja yhteiskuntaopin opetuksessa on huolellisesti osoitettava järkevän kielipolitiikan edut ja ristiriitojen aiheuttamat tekijät suomalaiselle yhteiskunnalle. Tarjoaahan historia runsaasti esimerkkejä sekä onnistuneista että epäonnistuneista ratkaisuista.

Lähteet

Teokset

- Alanen, A. 1963. Suomen historia vapaudenajalla. Porvoo: WSOY.
Luukko, A. 1967. Suomen historia 1617–1721. Porvoo: WSOY.
Ohlson, B. 1979. Ahvenanmaa. Otavan Suuri Ensyklopedia 1. Helsinki: Otava, 116–121.
Svenskt i Finland. Folktinget 2003. Ekenäs: Ekenäs Tryckeri.
Thors, C.-E. 1981. Suomenruotsalaiset. Otavan Suuri Ensyklopedia 17. Helsinki: Otava, 6640–6641.

Artikkeli

- Aamulehti 22.4.2004. Rasiset ennakoasenteet lientyneet suomalaiskouluissa.

Tutkimusraportit

- Rapport 1997. Folktingets rapport 35: Vårt land, vårt språk. Kahden kielen kansa. Helsingfors: Yliopistopaino.
Rapport 1998a. Folktingets rapport 36: Mitä laki sanoo kielellisistä oikeuksista. Helsingfors: Yliopistopaino.
Rapport 1998b. Folktingets rapport 37: Finlandssvenskarna 1996 – en statistik översikt. Helsingfors: Yliopistopaino.
Rapport 1998c. Folktingets rapport 38: Finlands tvåspråkighet: lag och övervakning. Toimitanut Kristina Dufholm. Helsingfors: Yliopistopaino.
Rapport 2000. Folktingets rapport 39: Svenska på stan – Stadin ruotsi. Helsingfors: Yliopistopaino.
2 Moniste
Svenska Finlands folkting 2003. Språkfördelningen i Svenskfinland – befolkning enligt språk i svenska och tvåspråkiga kommuner i Finland 31.12.2003.

Taustalähteet

- Lukion ja peruskoulun historian ja yhteiskuntaopin oppikirjat.

Keijo Elio

”Mies, joka ei halunnut sanoa ei”

Olisihan minulla montakin muistikuvaa Viljosta hänen toimiessaan laitoksen johtajana ja aineenopettajakoulutuksen ideologina. Virallisten tehtävien lisäksi hän oli monessa muussakin mukana. Mittavimmista aikaansaannoksista mainittakoon aineenopettajan kasvatustieteellisten opintojen saaminen vastaamaan kasvatustieteen aineopintoja ja lisäsuorituksin kasvatustieteen sivulaudaturia sekä opetuskokeilut. *Viljo oli tuttu Kurikassa ja Riihimäelläkin.*

Monitoiminen utteruus liitti Viljoon lentäviä lauseita tai paremminkin sanoen lentäviä sanoja. Niistä mainittakoon *antinikotinisti, rinkulat, didaktinen kuilu, Döbeln se ratsasti aukkoja katsellen* sekä *Mies, joka ei osannut sanoa ei.*

Antinikotinisti-sanonta liittyy Viljon tuloon laitoksellemme apulaisprofessorin virkaan vuonna 1980. Eräänä aamuna laitoksemme aulaan oli levinnyt outo haju. Olimme ihmeissämme ja vestigia terrent -tunnelmissa. Pienen jahkaamisen jälkeen totesimme, että se oli tupakan savua, ja sen alkulähteeksi paikannettiin Viljon työhuone. Koputettuaamme oveen ja mentyämme sisälle totesimme Viljon sauhuttelevan huoneessaan ilmeisen tyytyväisenä. Havaittuaan ja vakuuttuessaan, että kukaan meistä ei polttanut, tämä jäi Viljon viimeiseksi savukkeeksi ja hänestäkin tuli antinikotinisti.

Didaktisten rinkuloiden, joista Harry Silfverberg sittemmin muotoili didaktisen suunnikkaan, lisäksi Viljo havainnollisti opetustaan piirroksella, jonka hän oli nimittänyt *didaktiseksi kuiluksi*. Se kuvasi opetuksen teorian ja käytännön toisistaan erottavaa kuilua, varsinkin kun niitä yhdistävä silta oli pystyasennossa. Opetuksen päätteeksi Viljo muisti aina laskea tuon sillan alas yhdistäen näin teorian käytäntöön.

Viljo oli aikoinaan lukenut huolellisesti Runebergin Vänrikki Stoolin runokokoelman. Viljo joutui silloin tällöin lainaamaan runosta von Döbeln Juuttaalla lausetta *Döbeln se ratsasti aukkoja katsellen*. Tätä lentävää lausetta Viljo käytti silloin, kun koulutustilaisuuden alkaessa kaikki kuulijat eivät olleet vielä paikalla, ja Viljo kuljeskeli luentosalin edessä katsellen tyhjiä paikkoja.

Sanonta *Mies, joka ei osannut sanoa ei* muotoutui Viljoon paremmin sopivaksi lauseeksi *Mies, joka ei halunnut sanoa ei*. Tämä sanonta liittyi Viljon avuliaisuuteen ja haluun auttaa kollegojaan ja lupauksiin ryhtyä asiantuntijaksi yliopiston ulkopuolisiin koulutustilaisuuksiin, vaikka hänellä jo muutoinkin oli yllin kyllin tehtäviä jo omastakin takaa.